

Modern education and development
ORGANIK BIRIKMALAR VA ULARNING SINFLANISHI
HAQIDA AYRIM MULOHAZLAR

Rahmatova Nilufar,

Qarshi muhandislik iqtisodiy instituti

Sanoat texnologiyasi fakulteti

Kimyoviy texnologiyalar ishlab chiqarish turlari

bo'yicha yo'nalishi 2 -kurs talabasi

KT 208-23guruh

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada organik birikmalar, ularning sinflanishi hamda organik birikmalarga xos reaksiyalar haqida fikr yuritilgan. Biologik faol organik birikmalar va ularning qishloq xo'jaligida ishlatilishi haqida tajribalar olingan.*

***Kalit so'zlar:** Kimyo, tibbiyot, organik birikmalar, oltingugurt, uglevodorodlar, qishloq xo'jaligi.*

Yurtimiz mustaqillikka erishgandan so'ng, asosiy e'tibor madaniyatimizni tiklashga, ma'naviyatimizni yuksaltirishga qaratildi desak, adashmagan bo'lamiz. Ilm-fanni rivojlantirish yo'lida mamlakatimizda ta'lim va tarbiya sohasiga e'tibor kuchaytirildi. Xususan, kimyo, biologiya, matematika, tarix, adabiyotshunoslik, falsafa hamda anatomiya, tibbiyot kabi fanlarga bo'lgan qiziqishni oshirish, yetuk kadrlar tayyorlash yo'lida dastlabki qadamlar qo'yildi.

Qadimda tibbiyot fanlar onasi hisoblanib, ilk madaniyatning integratsiyalashuvida katta rol o'ynagan. Ammo tibbiyot sohasiga kimyo fani katta hissa qo'shgan.

Barchamizga ma'lumki, kimyo fani qadim-qadimdan to hozirgacha yuksalishda davom etayotgan sohalardan biri hisoblanadi. O'zbekistonda kimyo fani va uning rivoji haqida gap ketganda, o'z tadqiqotlari bilan kimyo fani rivojiga ulkan hissa qo'shgan olimlardan: Zarifa Saidnosirova, Sobir Yunusov, Karim

Ahmedov, Yunus Toshpo'latov, Obid Sodiqov, Hamdam Usmonov, Zokirjon Salimov, Sayyora Rashidova singari atoqli va ardoqli shaxslar ko'z o'ngimizda gavdalanadi.

Bugungi kunga kelib, har yilning 31-may sanasida "Kimyogarlar kuni" ning nishonlaninishi, anjuman hamda konferensiyalarning tashkil etilishi ushbu sohaga e'tiborning kuchaytirilganligidan dalolat beradi.

Organik kimyo- kimyoning katta va mustaqil bo'limi bo'lib, uning mavzu bahsi uglerod birikmalarining kimyosidir: bu fan uglevodorodlarning tuzilishi, xossalari, olinish usullari, amalda foydalanish imkoniyatlarini o'rganadi. Anorganik va organik kimyo orasiga amalda keskin chegara qo'yib bo'lmaydi. Olimlar organik kimyo taraqqiyotining asosiy bosqichlarini to'rt davrga bo'lishadi. Ular: empirik davr, analitik davr, tuzilish nazariyasi davri va organik kimyo rivojlanishing hozirgi zamon molekular atomistik yoki ilmiy takomillashuv davri.

Organik kimyoning ajralmas qismi hisoblangan organik birikmalar haqida bugunga qadar olimlar bir qancha izlanishlar va kuzatishlar olib borishdi. Oltinugurtli organik birikmalarning tibbiyotda ishlatilishi va uning salomatlikka ta'siri shular jumlasidandir.

Insonning organik moddalar bilan tanishligi va ulardan o'zining amaliy ehtiyojlari maqsadida foydalangani juda qadimdan ma'lum. Kishilarga dastavval ma'lum bo'lgan birikma sirka kislotaga bo'lgan. Uni ishqorga ta'sir ettirib, tuz hosil qilingan. Qadimgi xalqlar uzum shirasining bijg'ishini bilishardi. Galliya va Germaniyada sovun pishirishni, pivo tayyorlashni, slavyan xalqlari asalni bijg'itib, ichimlik tayyorlashni, Hindiston, Gretsiya va Misrda organik moddalardan foydalanib, matolarni bilishgan. Ko'rinib turibdiki, organik moddalar hayotimizning amaliy qismida muhim ahamiyatga ega.

Organik birikmalarning kimyoviy xususiyatlari ularning tarkibiga kiruvchi atomlardan tashkil topgan gruppalarning xususiyatlariga bog'liq. Molekuladagi bu gruppalar funksional gruppalar deb nomlanadi. Masalan, molekulada gidroksil- "OH" funksional gruppaga bo'lsa- modda spirt, karboksil-

“COOH” funksional gruppaga bo‘lsa-modda kislota, amin- “NH” funksional gruppaga bo‘lsa- modda asos xususiyatiga ega bo‘ladi va hakozi. Funksional gruppaga, odatda, moddaning kimyoviy xossasini belgilaydi.

Yuqoridagi uchta asosiy gruppaga (alifatik, karbosiklik, geterosiklik) birikmalarning bitta yoki bir necha vodorod atomi tegishli funksional gruppaga almashinishi natijasida yangi sing birikmalari olinadi. Shunga ko‘ra, organik birikmalar quyidagi sinflarga bo‘linadi:

1. Uglevodorodlar.
2. Galogenli hosilalar.
3. Spirtlar.
4. Oddiy efirlar.
5. Aldegid va ketonlar.
6. Karbon kislotalar.
7. Fenollar.
8. Funksional gruppasida azot atomi bor hosilalar.

Organik birikmalar anorganik birikmalar kabi almashinish, birikish, ajralish reaksiyalariga kirishadi. Bitta organik birikmaning bir necha xil molekula hosil qilib parchalanishiga ajralish reaksiyasi deyiladi.

Har bir funksional guruh alohida sing birikmani ifodalaydi. Agar organik birikmada ikki va undan ko‘p funksional guruh bo‘lsa, bularni aralash funksional birikmalar deyiladi.

muhim ahamiyatga ega. Kimyo fani taraqqiyotida olib borilayotgan tadqiqotlarning ko'pchiligini organik birikmalar tashkil etadi. O'ylaymizki, ushbu tadqiqotarni o'rganib borish kelajakda keying yutuqlar uchun yaxshi samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N. G. Raxmatullayev, N.T. Omonov, SH.M. Mirkomilov Kimyo o'qitish metodikasi. Toshkent. Iqtisod- Moliya- 2013.
2. A. Abdusamatov "Organik kimyo" Toshkent "Talqin" 2015.
3. M. Giardano va L. Prioretti, "Oltinugurt va suv o'tlari: metabolizm, ekologiya va evolutsiya", 2016.